

A mesélő nevek kutatója Riport a 80 éves Pesti János nyelvészről¹¹

Pécs városa méltán büszkélkedhet azzal, hogy Baranya megye helyneveinek és nyelvjárásainak kutatásában országos jelentőségű eredmények születtek. Temesi Mihályon, Rónai Bélán, Madas Józsefen és Reuter Camillón kívül ebben kiemelten fontos szerep jutott Pesti János nyelvésznek, aki 80. életévét meghazudtoló fiatalos lendülettel és szorgalommal folyamatosan dolgozik, szaktanulmányokat és önálló köteteket publikál.

A Janus Pannonius (majd Pécsi) Tudományegyetem (JPTE/PTE) egykori nyelvész hallgatójaként, valamint az universitas keretein belül működő Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény gondozójaként fontos kötelességemnek éreztem, hogy riportot készítsék a hiánypótló baranyai és pécsi helynévkutatások kiemelkedő és meghatározó szakemberével, Pesti Jánossal, akire a mai napig halk szavú, nagy tudású, lelkes tanárként emlékeznek tanítványai.

Hol és milyen körülmények között telt el a gyermekkorod?

Alsómocsoládon születtem 1938. február 16-án, itt töltöttem gyermekkoromat 1952-ig. Déd- és nagyszüleim anyai ágon „ösmocsoládiak”, az apai ősök azonban benősülések során messzebbi vidékekről – Kékesdről, Kárászról – érkeztek Mocsoládra. Anyai ágon részben a közeli Csikóstöttös és Ág (régén: Nagyg) községből származó családokkal is kapcsolatban voltunk az 1900-as évek elején. Édesapám, Pesti Kálmán (1909–1991) bognármester ügyes kezű, sokoldalú, példás szorgalmú és munkaerkölcsű iparos volt. Egy ideig folytatni szerettem volna az ő iparát, de erről lebeszélte, mondván: „*Fiam, itt bognárookra hamarosan nem lesz szükség. Keressed máshol, más formában a boldogulásodat!*” Édesanyám, Pesti Kálmánné Dicső Ilona (1921–1997) fiatalon ment férjhez. 17 éves volt, amikor 1938-ban megszülettem. A családomból hoztam magammal a legfontosabb alapokat: a tisztességet, a helytállást és a szorgalmat.

Vannak testvérei?

Húgom, Makai Lászlóné Pesti Mária (1942–2011) Dombóváron volt gimnazista, majd Pécsen magyar–orosztörténelem szakos tanári diplomát szerzett a Pécsi Tanárképző Főiskolán. Diplomamunkáját édesapánk bognármesterségének szakszókincséről írta. Húgom először a bükkösi nevelő intézetben kapott állást, majd a bakócai nevelő intézetben volt nevelőtanár. Innen ment nyugdíjba.

¹¹ Forrás: <https://www.bama.hu/kozelet/regi-neveikkel-meselnek-a-pecsi-utcak-496010/> [2018.05.24]

Volt meghatározó pillanat kisgyermekkorában, amely – utólag visszatekintve – sorsdöntőnek bizonyult?

Az iskolát Mocsoládon nem vettem komolyan, mert az intenzív játszadozások miatt nem értem rá tanulni: szinte éjjel-nappal fociztunk. Akár a tűző napon, akár a hóban mezítláb! Nem is érdekelt, hogy az almának van porzója meg bibéje. Elégnek tartottam azt, hogy az almát meg lehet enni! VI. osztályban kettes osztályzatom volt növénytanból. Ezt már szüleim is megelégték, és jobban kezdtek figyelni a tanulásomra.

Áttörés akkor történt, amikor – véletlenül – Mocsoládra került Kűster János tanár úr, aki nagyon szigorúan megkövetelte tőlünk a rendszeres tanulást. Ő hitette el velem először, hogy érdemes tanulnom, és hogy erre képes is vagyok. Tőle tanultam meg tanulni. Azt mondta: „*Ide figyelj, menj ki az udvarba, és hangosan mondd föl magadnak a leckét!*” Így kiültem a kútkávéra, és visszamondtam magamnak. „*Ó, hát én meg tudom tanulni!*” – gondoltam. A másik tanítóm, aki hatással volt rám: Kalász Gizella. Nagyon szép tanár néni volt, mindig ápolt volt a frizurája meg a keze. Nála úgy kezdődött az óra, hogy ki kellett tenni a kezünket a padra. „*Micsoda? Hogy jöttél ide, Janika?! Nem ismered az ollót meg a körömkefét? Na, légy szíves! A hajad is hogy van? Légy szíves, vedd le a hajad, hogy szépen álljon!*” Attól fogva mindig tiszta körömmel mentünk órára. De nemcsak ebben volt nagyon következetes, hanem abban is, hogy tanulni kell. Nekik köszönhetően VII. osztályban már kitűnő rendű lettem, és VIII.-ban az iskola legjobb tanulója, végül egy érmet is kaptam az év végén: *Jó tanuló 1952-ben*–felirattal. Ha ők nem jönnek, akkor elkallódtam volna. Mocsoládon maradtam volna, és lehettem volna kiskanász vagy legjobb esetben bognármester. (Egyébiránt nyaranta sokáig kanászként dolgoztam a sertés-telepen.) Tehát nagyon sokat köszönhetek nekik, úgyhogy a mai napig áldom a nevüket!

Egy építésztechnikus-jelöltre hogyan is lett végül tanár?

Véletlenül múlt az is, hogy nem építésztechnikus lett belőlem. Kőműves akartam lenni, nem építész, hiszen nem is tudtam, hogy létezik ilyen szakma. Nagyon tetszett, hogy a kőműves házat tud építeni, alkotni. Ennek okán a pécsi építőipari technikumba kértem a felvételemet 1952-ben, de oda túljelentkezés miatt nem vettek fel. Átirányítottak a Pécsi Tanítóképző Intézetbe, ahol 1956-ban leérettségiztem. Nem bántam meg: szerettem ott lenni.

Hogyan került kapcsolatba a nyelvészettel?

A tanítóképzőben kaptam azokat az indíttatásokat, amelyek a nyelvészet útjára tereltek. Különös véletlen – soha nem felejttem el –, hogy Bognár József tanár úr ott adta kezembe Berze Nagy János *Baranyai néphagyományok* című könyvét.² Mivel efféle mondákat mesélt nekem Mocsoládon Bali Mária nagyanyám, így elhatároztam, hogy én is gyűjtök szülőfalumban mondákat, népdalokat. „*Gyűjtsél, Janika!*” – mondta a tanár úr. Hazajöttem karácsonykor, és majd egy fél irkára való mondát, mesét és népdalt gyűjtöttem. Meg is lett az eredménye: dicséretes munka, csillagos ötös. Tulajdonképpen itt indult az érdeklődésem a baranyai nyelvjárások iránt. Jött az újabb instrukció: „*Küldd el ezt a Nemzeti Múzeum*

2 BERZE NAGY János: *Baranyai néphagyományok*. I–III. kötet. Pécs, 1940.

*néprajzi–etnológiai adattárába.*⁹ Elküldtem, és onnan is dicséretet kaptam, továbbá ajándékképpen érdekes szakkönyveket.

Miért nem Pécsre kezdte meg felsőfokú tanulmányait?

Mint ahogy 18 évesen még éretlennek, felkészületlennek tartottam magam a pedagógusi munkára, főiskolai felvételre jelentkeztem. Azért kerültem éppen a Szegedi Pedagógiai Főiskolára, mert 1956-ban csak ott indítottak magyar–történelem szakot. Ha lett volna – valószínűleg –, akkor se Pécsre jelentkeztem volna, hiszen Szegedet harmadikos képzős koromban láttam először, és eldöntöttem, szeretnék ide visszajönni. 1959-ben szereztem meg az általános iskolai tanári diplomámat. 1966-ban levelező tagozaton elvégeztem a magyar–történelem szakot a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Ugyanitt doktoráltam 1969 tavaszán névtudományi témájú disszertációmmal (*A Bikal-árok völgyének földrajzi nevei*). Nyíri Antal³ és Szatmári István⁴ professzorok voltak a doktori disszertációm opponensei.

A főiskolai felvételi vizsgámon – szerencsémre – ott ült Inczeff Géza⁵ professzor úr, a jeles helynévkutató. Életrajzomban megemlítettem, hogy középiskolásként néprajzi gyűjtést végeztem: ez nagy előnyt jelentett a vizsgámon. Fölkapta a fejét: „*Fiatalember, maga ilyenekkel foglalkozott? Tudja, mit? Meghívom a névtani kollégiumomba!*” Nem tudtam, mi az, de lelkesen rávágtam: „*Tanár Úr, ott leszek!*” Maximális pontszámmal vettek fel. A névtani speciális kollégiumban elsajátíthattam a nyelvjárási beszéd fonetikus lejegyzésének tudnivalóit, és hozzáfogtam az alsómocsoládi helynevek gyűjtéséhez. Az *Alsómocsolád földrajzi nevei* című pályamunkámmal az Országos Néprajzi és Nyelvjárásgyűjtő pályázaton 1968-ban I. díjat nyertem az önkéntes nyelvjárási, néprajzi gyűjtők egyetemi és főiskolai hallgatók csoportjában. Ajándékkul megkaptam Kiss Géza *Ormánysági Szótár*⁶ című csodálatos könyvét. A bíráló bizottság nevében Szépe György⁷ és Végh József⁸ azt írta a bírálatában, hogy alkalmas vagyok egy regionális tájszótár összeállítására is. Ez a dicséret igen meglepett, de sokáig gondolni sem mertem arra, hogy ilyen nagy fába vágjam a fejszémet. (Aztán jókora késéssel mégis csak elkészült a *Hosszúhetényi Szótár*⁹ és az *Alsómocsoládi tájszótár*¹⁰ is.)

Kik voltak Önre nagy hatással a főiskolán?

³ Nyíri Antal (1907–2000) nyelvész, egyetemi tanár. Kolozsváron és Szegeden előbb a főiskola, majd az egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékén oktatott.

⁴ Szatmári István (1925–) nyelvész, egyetemi tanár. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (továbbiakban ELTE) Magyar Nyelvészeti Tanszékének vezetője, 1975–1979-ig a kar dékánja. 1964 és 1970 között a szegedi egyetem vendégtanára.

⁵ Inczeff Géza (1906–1974) nyelvész, főiskolai tanár. Szegeden, Budapesten és Makón volt középiskolai tanár, majd a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tanszékvezetője lett, nyugdíjazásáig, 1967-ig.

⁶ Kiss Géza: *Ormánysági Szótár. Kiss Géza szótári hagyatékából.* Budapest, 1952.

⁷ Szépe György (1931–2012) nyelvész, szemiotikus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia (továbbiakban MTA) doktora. 1953-tól az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa. Az ELTE oktatója, majd 1982–2001 között a JPTE és a PTE egyetemi tanára, majd professzor emeritusa.

⁸ Végh József (1912–1997) kandidátus, dialektológus. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi tanszéke címzetes professzora.

⁹ PESTI János: *Hosszúhetényi szótár.* Hosszúhetény, 1999.

¹⁰ PESTI János: *Alsómocsoládi tájszótár.* Alsómocsolád, 2008.

Említettem, hogy Inczeffi Géza professzor tanított meg arra, hogyan kell nyelvjárási szövegeket lejegyezni. Ez nagyon nehéz feladat. Egy hatalmas magnó volt az egyetlen eszközünk – talán Szikra volt a neve –, de hallatlan módon tetszett, hogy valakinek a hangját meg lehet vele örökíteni, és vissza lehet játszani. Onnan pedig le tudom jegyezni, hogy azt mondja *embër*. (A szó második szótagjában zárt *ë* hangzik.) Attól fogva úgy gondoltam, hogy nekem ez nagyon fontos lehet még a következőkben. Az évfolyamtársaim a lejegyzéseket nemigen tudták megoldani, majd egyszer csak rám ragadt „*a Pesti Janika, a kis nyelvész*”. Ha valamit nem tudtak, akkor mindig hozzám jöttek: „*Akkor mondd meg, mi az, hogy affrikáció?*”¹¹ Summa summarum: Inczeffi indíttatására lettem nyelvész.

A fonetikát Mucsi Józsefné¹² tanította nekünk; bámulatosan, papír nélkül tudta elmondani a beszélőszerveket meg a működésüket. Akkor kezdtem megérteni, hogy a hangképzésben eltolódások lehetnek. Az ő hatására kezdtem a fonetikával is komolyabban foglalkozni, hogy a nyelvjárási szövegeknek a hangzását meghalljam. Erzsébet néni példája nyomán váltam egy kicsikét a hangtan szerelmesévé is. Még volt egy kiváló ember, aki a példaképünk volt: Benkő László.¹³ József Attila- meg Juhász Gyula-kutató volt. Ő írta a Juhász Gyula szótárát.¹⁴ Órákon át tudott nekünk mesélni a *bús* szó jelentésváltozatairól, és nagyon pedánsan tudott előadni. Ő győzött meg először a mondattan fontosságáról. Harmadéves főiskolás koromban döbbsentem rá, hogy nem tudok jól fogalmazni: attól kezdve arra törekedtem, hogy a mondataim rendjében mindig legyen valami nagyon szigorú pontosság.

Sokat említette az egyetemi éve alatt a magyar nyelv és irodalom vonalat. Mi volt a helyzet a történelem szakkal?

Bevallom, hogy a történelem érdekelt, de „csak” tanulgattam. Szerettem is, de rá kellett jönnöm, hogy nem jó a számmemóriám. Arra gondolni sem mertem, hogy belőlem jó történelem szakos tanár lesz. Ekképpen kötelességből elvégeztem. Az egyetemi évek során rájöttem, hogy olyan nagy terület a nyelv- és az irodalomtudomány, hogy emellett nem tudom a történelmet is hasonló szinten művelni. Voltaképpen csak kínlódtam...

Szegedi diákkorából maradt meg valami emlékezetes diákcsíny?

Kollégista voltam, a Hősök Kapujánál levő József Attila Kollégiumban laktunk, egy szobában 14–15-en. Elsőéves koromban kiváló atléta voltam, a pajtásaim nagy csodálatára az emeletes ágyra föl tudtam ugrani úgy, hogy nem történt semmi bajom.

Szegedi élményeim közé tartozik még, hogy majdhogynem elhagytam a főiskolát, mert a szülőfalumban egy rosszindulatú ember följelentett, miszerint 1956-ban Mocsoládon tevékenykedtem. Kezdeményezte, hogy rúgjanak ki a főiskoláról. A fegyelmi bizottságban jó szándékú emberek hallgattak meg. Elmondtam, annyit tettem, hogy a kocsmá falára egy létra segítségével kitűztem az általam rajzolt Kossuth-címert. Ez volt „csupán” a bűnöm... Illetve még valami – de ez talán érdemem –, hogy a barátaim az

11 Az affrikáció a zárhang és réshang találkozása. Pl.: szabadság d: zárhang s: réshang kiejtve: ccs.

12 Mucsi Józsefné Szabó Erzsébet (?–1991) nyelvész, fonetikus. A Szegedi Pedagógiai Főiskola oktatója.

13 Benkő László (1912–1994) irodalomtörténész, nyelvész, egyetemi tanár. Nyíregyházi, miskolci és soproni középiskolai tanári működése után, a Szegedi Pedagógiai Főiskola, majd a József Attila Tudományegyetem oktatója.

14 BENKŐ László: *Juhász Gyula költői nyelvének szótára*. Budapest, 1972.

iskola udvarán összehordták az elégetésre szánt könyveket, és én mondtam, hogy ezt ne tegyétek, majd kimentettem néhány fontos könyvet, például Móra Ferenc egyik művét. „Jól van, akkor ezt nagyon jól tette. Rendben, fölmentjük.” Úgyhogy kis híján a diákságomat 1956-ban befejeztem.

Ezek szerint a sport sem állt messze Öntől!

Az atlétika – főleg a magas- és távolugrás – iránti vonzódásom Mocsoládon kezdődött. Futni is nagyon szerettem. A tanítási órák szünetében magasugróversenyeket rendeztünk. Pajtásaim alig jutottak el az egy méterig, ám VIII. osztályosként magasugrásban már megugrottam a 165 centit. Ugyanezen számban 1959-ben Egerben főiskolai bajnok lettem, 175 cm-rel.

Hogyan került vissza Pécsre?

Ez szegedi tanulmányaim után 1959-ben csak a véletlenek összjátékaként sikerült. Nemigen volt állás sem Pécsen, sem a környéken. Bicalon lett volna egy lehetőség, ám akkor jött egy telefon a Pécsi Dózsa igazgatóságától, hogy Pesti Jánost irányítsák át Pécsre. Szüksége volt az egyesületnek rám, mert akkor még II. osztályú atléta voltam.

Meg is kérdezte tőlem a városvezetés a Szentirányiné (ő volt akkor az osztályvezető): „Mit keres maga itt? Hogy került ide? Kik támogatják magát?” Mondom: „Én nem tudom.” Nem árultam el, hogy a Pécsi Dózsa. A sportnak akkor még olyan tekintélye volt, hogy ha egy vezető sportember valakiért kiállt, akkor lett állása. Így a sportbeli múltam révén lettem Pécsen tanár, egyébként nem jöhöttem volna ide. Első munkahelyem az uránvárosi, 39-es Dandár úti¹⁵ iskola volt. Ezt 1959-ben nyitották meg. Ide kerültünk Erdősi Ferivel¹⁶ kezdő tanárként. Nagyon zabosak voltunk, mert az volt a feladat, hogy az új iskolaszekrényeket meg padokat kellett felvinnünk a második emeletre. Azt mondta Feri: „A francba! Innen nekünk, pajtás, el kell mennünk!” Egy hét után jött a hír, hogy átirányítottak a Szigeti úti Általános Iskolába,¹⁷ ahol 1963-ig tanítottam. (Kicsit bántott is, hogy nem a jó tanulmányi eredményem meg a sikeres pályamunkám alapján fogadtak Pécsen, hanem a Pécsi Dózsa elnökségének közbenjárására.)

Szeretett általános iskolában tanítani?

Szerettem tanítani, mert nagyon érdeklődő, aranyos gyerekek voltak a tanítványaim: közülük nagyon sokan már orvosok, jogászok lettek. Máig, ha találkozom velük, már messziről köszönnek. Kisgyerekekkel foglalkozni azért nagy élmény, mert ők még őszintebbek, nincs ott viselkedés. Amit érez, azt kifejezi a diák. Általános iskolai tanárként fönntartottam magamnak azt a jogot, hogy a tantervtől eltérően elmondjak olyat is, ami nem volt benne a tankönyvekben. Belecsempészttem kis nyelvtörténetet ebbe-abba. Máig emlegetik, hogy tőlem hallották először a magyarok csatakiáltását, a *huj-huj-t*. „De jó! Így kiabáltak már az ősmagyarok is!” – gondolták.

¹⁵ Ma Esztergár Lajos utca az Uránvárosban. Az épületben ma a Pécsi Szakképzési Centrum Radnóti Miklós Közgazdasági Szakgimnáziuma (Pécs, Esztergár Lajos u. 6.) működik.

¹⁶ Erdősi Ferenc (1934–) geográfus, egyetemi tanár, az MTA doktora. A hazai antropogén geomorfológiai kutatások úttörője, a közlekedéstudományok diszciplína neves kutatója.

¹⁷ A Szigeti úti Általános Iskola a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kara Biofizikai Intézetének épületében volt, a Szigeti út 12. szám alatt.

Általános iskolai tanárként továbbfolytattam a helynevek gyűjtését a Hegyháton. Összegyűjtöttem Bikal, Gerényes és Csikóstöttös földrajzi neveit. Ez a pályamunkám is díjat nyert 1964-ben. Helytörténeti, néprajzi kutatásaim eredményeként jelent meg Pécssett az első publikációm. Ebben a Rigac-ballada szövegét és kottáját tettem közzé a *Művelődési Tájékoztatóban*.

Hogyan került mégis a Pécsi Tanárképző Főiskola oktatói gárdájába?

1963-ban a Pécsi Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvi Tanszékére kerültem főállású oktatói státusba. Inczeffi Géza nemcsak ígért nekem, hanem írt Temesi Mihálynak,¹⁸ hogy van egy ígéretes tehetség, aki pályamunkája alapján tagja lett a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak: „*Vedd oda nyugodtan, mert ebben az emberben van fantázia, törekvő ember!*”

Pécssett kiváló kollégák mellé kerültem: Temesi mellett Rónai Béla, a fiatalabbak közül pedig Szabó Géza, Király Lajos voltak kollégáim. 1963 és 1995 között adjunktusként, majd docensként dolgoztam a tanárképzésben.

Mik lettek a fő tantárgyai?

Először nem magyar szakosokat tanítottam nyelvművelésre. Nagyon szerettem ezt a tárgyat, mert a nem magyar szakosok sok esetben érdeklődőbbek voltak, mint a magyar szakosok. Tetszett nekik, hogy foglalkozom a helyesírással, és megtanítottam őket fogalmazni. Örömmel jártak az óráimra.

Közel ezerre tehető a tanítványaim száma. A Magyar Nyelvi Tanszék tematikája szerint tanítottam hangtant, szóalaktant, mondattant, dialektológiát, továbbá oktattam nyelvtörténetet szeminárium keretében, később névtani órákat is vállaltam.

Tehát az 1960-as és az 1980-as évek az előkészület időszaka volt az egyetemi szintű magyar nyelvészeti oktatásra.

Igen, így is lehet mondani. Ebben elvitathatatlan érdemei voltak Temesi Miska bátyámnak, aki tudta, hogy ehhez ide kell hívni egy olyan tekintélyes fővárosi nyelvészt, mint a Szépe Gyurka, aki majd maga köré tudja gyűjteni a tudományos sokszínűség jegyében azokat az embereket, akik egyetemi rangúvá tudják fejleszteni a Magyar Nyelvtudományi Tanszéket.

Elmondható, hogy a pécsi magyar nyelvi tanszék voltaképpen gyűjtőhelye volt a később kinövő egyetemi tantárgyaknak/tanszékeknek?

Szépe Gyurka nagyon jól átgondolta: ha a tanárképző kar egyetemmé akar válni, akkor a bölcsészettudományi karán belül meg kell teremteni az angol, a francia, a néprajz tanszék alapjait. Számos kutatót hívott ide, hogy erősítsék a tanszék munkáját, de sokan parkoló-pályának tekintették ezt és elmentek. Így Vigh Árpád a francia tanszékre (ő lett a későbbi

¹⁸ Temesi Mihály (1914–1998) nyelvész, főiskolai tanár. 1949-től a Pécsi Pedagógiai, majd Tanárképző Főiskola tanszékvezetője. Az *Anyanyelvünk* szerkesztője.

vezetője), a stíluskutató Fülei-Szántó Bandi¹⁹ a spanyol tanszékre, Andor Jóska²⁰ meg az angol tanszékre került, Pusztai Jánost²¹ pedig áthelyezték a Szombathelyi Tanárképző Főiskolára.

Kik azok a tanítványi, akikre a mai napig büszke?

Tanítványaim voltak: Ágoston Zoltán tanár, esszéista, a *Jelenkor* főszerkesztője; Aradi Éva Kazinczy-díjas tanár; Bánréti Zoltán nyelvész, akadémiai doktor; Barics Ernő szlavista nyelvész, kandidátus; Bencze János tanár, publicista, regényíró; Bodó Csanád egyetemi oktató, dialektológus; Bokor József dialektológus, kandidátus; Csató Andrea tanár, publicista; Gadányi Károly szlavista nyelvész, kandidátus; Guttmann Miklós dialektológus, kandidátus; Gyuricza Lászlóné Bazsika Enikő egyetemi oktató, dialektológus; Hajas Ilona tanár, Kazinczy-érmes tévébemondó; Hajba Renáta egyetemi oktató, dialektológus; továbbá Hoppál Péter tanár, karnagy, államtitkár; Huszár Zoltán egyetemi oktató, történész, muzeológus; Kaposi Zoltán egyetemi tanár, történész, akadémiai doktor; Lakner Tamás egyetemi tanár, karnagy, zeneszerző; Medve Anna nyelvész, egyetemi oktató; Meliorisz Béla tanár, költő; Mihalik Zsolt tanár, költő; Parti Nagy Lajos tanár, költő, író; Rozs Tamás tanár, zeneszerző; Szepesi Attila tanár, költő; Szűcs Tibor tanszékvezető egyetemi docens, nyelvész; Vincze János tanár, rendező, színházigazgató; valamint Vonyó József címzetes egyetemi tanár, történész, kandidátus és Vörös Ottó nyelvész–dialektológus, egyetemi tanár. Büszke vagyok mindnyájukra!

Számos konferencia megszervezésben, versenyekre való felkészítésben, valamint városi közművelődési programok létrehozásában is lelkesen részt vett.

Igen, sok mindent csináltam. A TIT-ben²² a Temesi Mihály által vezetett Magyar Nyelvi Szakosztály titkára voltam. 1972-ben a budai tanítóképzőben jártunk, és ott Hernádi Sándor²³ a nyelvművelésről és a beszédművelésről tartott előadást, majd megmutatta, hogy milyen a Magyar Nyelv Hete programja náluk. Beszámolóban leírtam mindezt Temesi Miska bátyámnak, mire így szólt: „Janika, csináld meg!” Így „elloptam” a pesti ötletet, és megvalósítottam Pécsen: ennek keretében bő egy évtizeden keresztül számos előadást szerveztünk. Voltak még versmondó, kiejtési, fogalmazási és szónokversenyek is. Nemcsak magyar szakosok, mások is részt vettek benne. A rajz szakosok plakátokat készítettek. Például Koltai Dénes²⁴ rajz szakos volt: írt és plakátokat is rajzolt. Akkor fellendülőben volt a nyelvhelyesség ügyeivel való foglalkozás. Olyan jelentős tudósok jöttek el,

19 Fülei Szántó Endre (1924–1995) nyelvész, filológus, egyetemi tanár. 1982-től a JPTE Magyar Nyelvi Tanszékén egyetemi tanár.

20 Andor József (1949–) nyelvész, nyelvész. 1973-tól a pécsi egyetem munkatársa (előbb a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Kihelyezett Tagozata, majd a Pécsi Orvostudományi Egyetem, a JPTE, ma a PTE oktatója).

21 Pusztai János (1948–) nyelvész. A Pécsi Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvi Tanszékén töltött három év után a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán tanított.

22 Tudományos Ismeretterjesztő Társulat.

23 Hernádi Sándor (1927–2013) nyelvész, egyetemi tanár.

24 Koltai Dénes (1947–) a neveléstudomány professzora. A Pécsi Tanárképző Főiskola, majd a JPTE és a PTE oktatója, tanszékvezető egyetemi tanára, a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar dékánja.

mint Szépe György, Bálint Sándor, Sebestyén Árpád, Kálmán Béla, Penavin Olga, Deme László, Wacha Imre. Sajnos ez a nyelvművelő „buzgalom” 1990 után szinte teljesen elhalt.

Mindig törekedtünk arra, hogy a város közművelődésében valahogy jelen legyünk. Olyanformán, hogy Rónai Béla bátyám például rendszeresen írt nyelvművelő cikkeket a *Dunántúli Napló*ba, és nekem is jelent meg itt egy-két írásom.

A 1995-ös év politikai-gazdasági változásai komoly hatással voltak a pécsi egyetem szervezésére is...

Ennek az oka az volt, hogy Bokros Lajos, akkori pénzügyminiszter (1995–1996) azt mondta, 40–60%-kal csökkenteni kell az oktatói létszámot. Akkor összetrombitálták az egyetem vezetőit. Nagyon sok embert azzal bocsátottak el, hogy elérkezett a 60. évéhez, és köszönjük a munkáját. Ez még nem is lett volna baj, ha nem következett volna be az a helyzet, hogy amikor a megjelölt oktatók kiléptek, a helyünkre másnap már ott voltak a fővárosi emberek, akik nem magyar nyelvészetet tanítottak, hanem mondjuk sinológiát, judaisztikát vagy germanisztikát meg minden egyebet.

Tulajdonképpen az irodalomtudomány „kontójára” visszaszorították a nyelvészetet? Az irodalom hangsúlyossága egyébként napjainkban is jellemző...

Ez mindig is így volt. Temesi Miska bátyám folyamatosan hadakozott Kolta Ferencsel,²⁵ hogy a nyelvészet ugyanolyan fontos, mint az irodalom. Mindig is volt „hadakozás” a nyelvészet meg az irodalom között. Ez nem szerencsés dolog! A nyelvészek is sok mindent tudnak a magyar irodalmi nyelv kialakulásáról. Példaként megemlíthetném, hogy a magyar irodalmi nyelv kialakulását nem irodalmár írta meg, hanem Benkő Loránd nyelvészprofesszor.²⁶

Mit csinált a nyugdíjazás után?

Kényszerű nyugdíjazásom után lektori munkákat vállaltam az Alexandra Kiadónál. Ez a kiadó jelentette meg a *Pécs földrajzi neveinek eredete*²⁷ és *Az ördög szántotta hegy*²⁸ című könyveimet. Dallos Nándorral együtt írtam a már említett *Hosszúhetényi Szótár* című könyvet. Az ELTE kiemelkedő nyelvészprofesszora, Kiss Jenő²⁹ gondolatébresztő tanulmányának ismeretében fogtam hozzá 2002-ben a sok tekintetben újszerű önálló munkámnak, az *Alsómocsoládi tájszótár*nak, amely az új tájszótárírás követelményei szerint íródott. Szakmai, baráti támogatása mindig ösztönző volt számomra. 2014-ben mutatták be Hosszúhetényben *A Hosszúhetény nyelvi kincseiről* című munkámat.³⁰ Születésnapj ajándékkul megleptem magam és a nyelvtudományt a 2018. május 1-jén megjelent, 368

²⁵ Kolta Ferenc (1945–1973) irodalomtörténész, tanszékvezető főiskolai tanár, az ifjúsági irodalom jeles kutatója. Először középiskolai tanár, majd a Pécsi Pedagógia Főiskola Irodalomtudományi Tanszéke oktatója (1950–1973) és tanszékvezetője. A *Jelenkor* című lap egyik alapítója.

²⁶ BENKŐ Loránd: *A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában*. Budapest, 1960.

²⁷ PESTI János: *Pécs földrajzi neveinek eredete*. Pécsi Szemle Várostörténeti Alapítvány, Pécs, 2004.

²⁸ *Az ördög szántotta hegy*. Baranyai mondák, hiedelmek és történetek. Szerk. és a bev., függ. Pesti János. Pécs, 2002.

²⁹ Kiss Jenő (1942–) dialektológus, akadémikus, egyetemi tanár, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke.

³⁰ PESTI János: *Alsómocsolád község helytörténeti adattára* I. kötet. Alsómocsolád, 1999.

oldalal *Bodai tájszótárral*³¹, valamint az őszre elkészülő, 350 oldalal *Völgységi tájszótár* című munkával. Domján Johanna egyetemi hallgató és Máté Gábor, a PTE egyetemi adjunktusa segített abban, hogy viszonylag rövid idő alatt sikerült összegyűjteni a két könyv rendkívül értékes, archaikus tájszavait. A két tájszótár megjelentetését Sólyom Lászlónak, a Magyar Köztársaság volt elnökének nagylelkű támogatása teszi lehetővé.

Mik voltak a főbb kutatási területei?

Fő kutatási területem a névtan, ezen belül a földrajzi nevek (vagy helynevek) keletkezése, változása. A helynevek iránti érdeklődésemet nagyszüleim és szüleim elbeszéléseiből merítettem, a mocsoládi dűlőnevekhez kapcsolódó történetekből. Első kisebb, kiválóra minősített néprajzi dolgozataim – mint azt már említettem – a *Szent-kút* és a *Pusztaszentegyház* dűlőnevek legendájáról írtam 1953-ban. Korán felfogtam, hogy a dűlőneveken kívül érdemes még gyűjteni a hagyományos paraszti gazdálkodás, a kismesterségek szókincsét, az érdekesebb tájszavakat. Gyermekkoromban még éltek a ma már kiveszöbben levő népszokások (*subrikálás, kottyozás, betlehemezés* stb.). Ezekről is készítettem feljegyzéseket, magnófelvételeket. A szövegek – nagy örömömre – az *Alsómocsolád község helytörténeti adattára* (AKHA) I. kötetében eljutottak el mocsoládi olvasóimhoz.

Az első nagy kihívás a Baranya megye földrajzi nevei kötetek anyagainak összegyűjtése volt. Ön találta meg a munkát, vagy a munka talált Önrre?

Legalább 20 évet fordítottam Baranya megyei helynevek gyűjtésére, elemzésére és publikálására. 1982-ben a Baranya Megyei Levéltár kiadásában jelent meg két kötetben a *Baranya megye földrajzi nevei* (továbbiakban BMFN)³² című névmonográfia.

Takács Gyula behívott bennünket 1973 elején, Reuter Camillót,³³ Zsolt Zsigmondot, Szita Lászlót³⁴ és engemet azzal a feladattal, hogy vitassuk meg a baranyai helynevek gyűjtésének megszervezését. Reuter Camillo meg Zsiga bácsi nem vállalta, mert idősek és betegesek voltak. De javaslatot tettek: Pesti János tegnap doktorált, itt van, fiatalember: csinálja, vállalja. Ők pedig, amit addig gyűjtögettek húsz-harminc éven át, azt átadták: Camillo pénzért, Zsiga bácsi csak úgy baráti alapon. Továbbá vállalták még, hogy a további gyűjtésben is részt vesznek. Zsiga bácsi orvos volt. Ő nagyon lelkesen, sántasága ellenére képes volt kimenni a határba, ha például azt mondták neki, hogy itt és itt római kori emlékeket találtak. A gyűjtése nagyon megbízható volt, de sokat fantáziált. Reuter Camillo meg felkért egy lelkes nyugdíjas pedagógust, hogy a levéltárban levő valamennyi kéziratos térképet vegye kézbe, és annak az összes nevét egy-egy cédulára írja föl. Ez a

31 PESTI JÁNOS – DOMJÁN JOHANNA: *Bodai tájszótár. Községünk szókincsé és népi műveltsége*. Boda, 2018. (<http://www.bodakozseg.hu/bodaitajszotar.html>) [2018.05.28]

32 *Baranya megye földrajzi nevei*. Szerk. PESTI JÁNOS, a helységek népességtörténetét Timár György, a helységnevek etimológiáját Kiss Lajos írta, anyaggyűjtés: Balogh Lajos, Barics Ernő, Gerstner Károly, Heilmann József, Hoffmann Ottó, Király Lajos, Kiss Lajos, Neducsin Dragutin, Pesti János, ifj. Reuter Camillo, Timár György. I–II. kötet. Pécs, 1983.

33 Ifj. Reuter Camillo (1920–1987) erdőmérnök, nyelvész, helytörténész.

34 Szita László (1933–2005) levéltárigazgató, főiskolai tanár. 1956 és 1993 között a Pécsi Állami Levéltár munkatársa, majd vezetője. 1960 és 1967 között a Pécsi Tanárképző Főiskola Történelem Tanszékének adjunktusa.

Reuter Camillo-cédulaanyag is a kezünkbe került.³⁵ Ennek alapján ellenőrizni tudtuk az élő névanyagot. Hoffmann Ottó³⁶ tanszéki kollégám gyűjtötte a BMFN számára Mohács helyneveit. A mohácsi névanyag így elképesztően sokszínű, hiszen Ottó nagyon pedáns ember volt.

Az élőnyelvi nevek mellé felvettük a rendkívül értékes levéltári források helyneveit is. A szaktudomány képviselői igen elismerőleg nyilatkoztak a BMFN színvonaláról. Hoffmann István³⁷ professzor szerint a megyei kötetek sorában a baranyai helynevek gyűjteménye a legkiválóbb. Természetesen vállaltam a mocsoládi és a hegyháti helynevek legnagyobb részének közzétételét.

Az 1970-es években a földrajzi nevekkal párhuzamosan kezdte meg a pécsi utcanevek változásainak felkutatását. 2013-ban megjelent adattára kikerülhetetlen forrása lett a helytörténeti kutatásoknak.

Fontosnak éreztem, hogy magam is hozzájáruljak a helynévgyűjteményekben található nevek tematikus elemzéséhez–feldolgozásához. Gondoltam, ha a névtant művelem, de nem tudom megmondani, hogy egy utcanév mitől jó ma, akkor a tudományom semmit nem ér. Tehát a névnek kell, hogy legyen helytörténeti vonatkozása. Akkor ahhoz kapcsolódnak asszociációk. Ha egy személyről nevezünk el egy utcát, az különösebben semmit nem mond.

Először csak tanulmányokban, majd könyvekben foglaltam össze azokat a tapasztalataimat, amelyeket névgyűjtő–ellenőrző munkám során megismerhettem. Jelentősebb munkáim ebben a témakörben: *Pécs földrajzi neveinek eredete*, amely a *Pécsi Szemle* mellékleteként jelent meg 2004-ben. Csaknem 30 évi kutatómunka előzte meg a *Pécs utcanevei (1554–2004)*³⁸ című munkám megírását. Ebben szerepel a város valamennyi élő utcaneve a 2010. évi állapot szerint, és az élő nevekhez kapcsoltam a történeti (levéltári) forrásokból származó névadatokat is. Dobi Ferenc, a Pécs Városi Önkormányzat Városfejlesztési Főosztályának volt vezetője volt az ötletadója annak, hogy könyv készüljön Pécs utcaneveiből. „Vétkes” még Sebestyén Árpád professzor úr,³⁹ aki írt a *Magyar Nyelvjárásokban* a BMFN-ről, megjegyezve, hogy jó lenne, ha a Pécs utcaneveiről szóló részt valaki tanulmány formájában is kifejtené, úgy, hogy az minden embert érdekeljen. Olvasmányosan, de tudományosan. Mondtam – ha Sebestyén Árpád is így gondolja –, akkor gyűjtsünk még. Kutattam is hozzá még anyagot 2–3 évig, és írtam vagy 2–3 évig. Mikor 2004-re

³⁵ Ez a gyűjtemény ma a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Történeti Gyűjtemények Osztályán található.

³⁶ Hoffmann Ottó (1925–2012) nyelvész, egyetemi oktató. Általános iskolai tanári működése után a Pécsi Tanárképző Főiskola, majd a JPTE Magyar Nyelvészeti Tanszékének oktatója. Az 1960-es évek anyanyelvi reformjának ötletadója, a magyar diákszleng kiemelkedő kutatója.

³⁷ Hoffmann István (1953–) nyelvész, egyetemi tanár, helynévkutató akadémiai doktor. A leíró és a történeti nyelvészet kiemelkedő kutatója. 1980-tól a Kossuth Lajos, ma Debreceni Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék oktatója és vezetője.

³⁸ PESTI János: *Pécs utcanevei 1554–2004*. Pécs, 2013.

³⁹ Sebestyén Árpád (1929–2014) nyelvész, egyetemi tanár. 1954-től 1992-ig a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének oktatója, dékán- és rektorhelyettese. Aktív tagja volt az MTA Magyar Nyelvtudományi Munkabizottságának, a Nyelvművelő Bizottságának, a Fonetikai és Beszédművelő Munkabizottságának, továbbá a Művelődésügyi Minisztérium Magyar Nyelvészeti és Irodalmi Szakbizottságának.

készen volt, nem találtam támogatót a kiadásra. Végül 2013-ban a Kronosz Kiadónál – Bernáth Miklós és Eröss Zsolt hathatós segítségével – jelenhettem meg.

A városvezetésben is fontosnak tartották, hogy az utcanévadásban következetesek legyenek. A vélemények egységesítésére egy szakmai plénum is összeállt.

Ebben nagy szerepe volt Lovas Attilának, később pedig Dobi Ferencnek, akik a városi tanács építési osztályán dolgoztak. Hallották, hogy ezzel a témával foglalkozom, odahívtak, adjak tanácsot utcanév-ügyekben. Eleinte számos értelmetlen ötlet született, azután rájöttek arra, hogy a BMFN legyen a forrásunk. Így minden alkalommal elhívtak az utcanévadási döntésekre: ez így van mind a mai napig.

Az 1990-es években sokan javasolták, hogy minden régi utcanevet az eredeti formájában vissza kell állítani.

Ez túlzott igyekezetnek bizonyult, hiszen ezt az elvet elfogadva például a mai Janus Pannonius utca nevünkről is le kellett volna mondanunk a Kardoss Kálmán utca „erdekében”. Ne vicceljete, gyerekek! Ennyire nem kell nekünk archaizálni, mert ha vissza akarunk menni az időben, akkor menjünk vissza addig, hogy Fő utca meg Stern Gasse stb. Nem mentek vissza...

1954-től 80-nál is több publikációja jelent meg. Írt könyveket, szerkesztett köteteket, adattárakat, tanulmányköteteket és szakfolyóiratokban publikált.

A szakmai írások mellett szépirodalmi művek alkotásával is kísérleteztem: versféle szövegekkel és novellisztikus történetekkel. A beszéd- és írásművek elemzése közben óhatatlanul arra is gondoltam, miért szép az adott szöveg, illetve tudnék-e én is hasonlót írni. 14 éves koromban már írtam verset a szüleimhez való ragaszkodásomról, középiskolásként a kislányok szépségéről, néhány versikét Vajda János, Reviczky Gyula és Ady Endre „modorában”. A *Rákóczi hadnagya* című film olyan nagy hatással volt rám, hogy balladában fogalmaztam meg az élményemet. Majd felnőtt fejjel újra indult versírói szenvedélyem. Általában akkor „fakadtam/fakadok dalra”, ha úgy éreztem, hogy a próza nem alkalmas érzéseim hű kifejezésére.

Az utóbbi években újabb műfajokkal próbálkoztam. A regény- és versíráson kívül írtam karcolatokat, „összseneteket”, novellisztikus történeteket, még haikut is.

Pályafutása alatt számos kitüntetésben részesült. Van olyan, amelyikre különösen büszke?

A BMFN létrehozásában végzett munkám elismeréseként az MTA és a Magyar Nyelvtudományi Társaság ajánlásával 1983-ban megkaptam a *Csűry Bálint-emlékérmet*. Akkortájt még a földrajzi nevek gyűjtését ugyan támogatták, de nem jelentett olyan nagy értéket, mint amit mi gondoltunk. Teljesen váratlanul ért, hogy 2005-ben nekem ítéltek a *Pais Dezső-díjat* is. Ezt Ördög Ferencnek⁴⁰ köszönhetem: ő tudta, milyen mun-

⁴⁰ Ördög Ferenc (1933–2015) nyelvész, nyelvtörténész, dialektológus, címzetes egyetemi docens, országgyűlési képviselő. Nagykanizsai középiskolai tanári előzmények után 1966 és 1968 között a Pécsi Tanárképző Főiskola címzetes tanáraként működött. 1968-tól az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa. Mellette az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékének és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének oktatója volt.

káim vannak, és mivel ő volt a bizottság elnöke, engem javasolt. Ez a szakmában az egyik legnagyobb kitüntetés. Szülőfalum 1997-ben számomra *Alsómocsoládért emlékérm*et adományozott. 2013. szeptember 13-án a Pécsi Tudományegyetem tanévnyitó ünnepségén megkaptam *Pécs Város Közművelődési Díját*. Váratlanul ért a megtisztelés, amelyet valószínűleg a *Pécs utcanevéiért* és a várostopográfiai kutatási eredményeimért kaptam. 2017 nyarán a Honismereti Akadémia és a Honismereti Szövetség *Bél Mátyás–Notitia Hungaria Emlékérem* kitüntetésben részesített.

Mesélne kicsit a családjáról?

1964-ben megnősültem. Feleséggel, Szabó Magdolnával 1969-ig éltem együtt, amikor elváltunk. Házasságunkból 1966-ban született Ágnes nevű lányunk. Ő a pécsi Koch Valéria Iskolaközpont történelem–német szakos tanára, 2015-től az intézmény gimnáziumi részlegének igazgatója. Férje Amrein István közlekedési mérnök. Gyermekeik (unokáim): Amrein András 2017-ben szerzett közgazdász diplomát a PTE Közgazdaságtudományi Karán. Öccse, Dániel ugyanitt másodéves egyetemi hallgató. A 16 éves Mátyás a Koch Valéria Iskolaközpont gimnáziumi részlegének 2. osztályos tanulója.

1971-ben másodszor nősültem. Feleségem, Harcos Veronika magyar–német szakos tanárként dolgozott nyugdíjazásáig (2006-ig) a PTE I. sz. Gyakorló Általános Iskolájában. Sokat köszönhetek drága feleségemnek, aki munkáimnak támogatója és szigorú szakmai lektora is volt. Házasságunkból két fiúgyermek született: András 1973-ban, Balázs 1977-ben. András a fotográfiának szinte minden részterületével (ipari fotó, reklámfotó, arcképek készítése) foglalkozik. Munkásságának elismeréseként nagyon fiatalon (21 évesen) kapta meg az egykori Művészeti Alaptól a fotóművész címét. Évek óta sikeres szakoktató. András felsége: dr. Pintye Enikő jogász, aki Pécsen jegyzőként dolgozott az egyik közjegyzői hivatalban. Gyermekeik: Laura 2011-ben, Olivér pedig 2017-ben született. Balázs a PTE Közgazdaságtudományi Karán szerzett diplomát. Tanulmányai során többször járt ösztöndíjjal külföldön. Német és angol nyelvből tett felsőfokú vizsgát. Jelenleg szakszövegek fordítása a fő megélhetési forrása. Hálával tartozom barátaimnak, kollégáimnak, mentoraimnak azért, hogy önzetlenül segítettek tudományos munkámban, és barátságukkal megtiszteltek.

Isten éltesse még sokáig, Tanár Úr, és köszönöm szépen a tartalmas beszélgetést!

(Az interjút készítette: Dr. Schmelczer-Pohánka Éva)

SZEMLE

